

Za církev a vlast

Soudní proces Jana Evangelisty Bílého a Beneše Metoda Kuldy za tiskový přečin spáchaný brožurkou *Církev a společnost**

Vojtěch Pokorný

Rakousko-uherské vyrovnání a následná série šesti zákonů uvedených v platnost na konci roku 1867, jež vešly do historie jako prosincová ústava, zasadily těžkou ránu českému státoprávnímu programu.¹ Česká politická reprezentace, stejně jako česká veřejnost, očekávala za opětovně projevovanou a v Prusko-rakouské válce znovu potvrzenou loajálnost císařské koruny uznání, které se dostalo Maďarům. Českou společností se tak prolila vlna zklamání a frustrace, jež měla za následek úpadek její věrnosti a následnou poměrně silnou radikalizaci.²

Ačkoliv po obnovení ústavnosti patřily projevy národní svěbytnosti k běžným jevům, na počátku roku 1868 nabyly na síle, stejně jako se staly důraznějšími.³ Češi se poprvé v moderních dějinách pokusili o vlastní zahraniční politiku,⁴ opět se rozhodli pro pozici pasivní rezistence,⁵ periodický tisk se nevybíravě vyjadřoval vůči novému politickému uspořádání i císaři, pořádaly se masové manifestace – například u příležitosti sedmdesátých narozenin Františka Palackého či padesátého výročí založení Národního muzea. Vrcholnou událostí v tomto smyslu se stalo položení základního kamene Národního divadla 16. května 1868.⁶

* Příspěvek vznikl za podpory MŠMT udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2019_011), Společnost v historickém vývoji od pravěku a středověku po moderní věk V.

1 Karolina ADAMOVÁ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE (ed.) – Jaromír TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada: Stát*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2015, s. 293.

2 Jiří RAK, *Zachovej nám, Hospodine. Češi v Rakouském císařství 1804 – 1918*, Praha: Havran, 2013, s. 156; Michaela VOCELKA – Karl VOCELKA, *František Josef I. Rakouský císař a král uherský*, Praha: Paseka, 2017, s. 185, 187.

3 Michael BOROVÍČKA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA – Pavel BĚLINA, *Velké dějiny Země Koruny české, svazek XII. a 1860–1890*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2012, s. 189.

4 Orientovanou na Rusko a Francii. Nastolili tak směr, jímž se ubírala zahraniční politika i v následujících obdobích. BOROVÍČKA – KAŠE – KUČERA – BĚLINA, *Velké dějiny*, s. 176–189; OTTO URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha: Svoboda, 1982, s. 227–229.

5 Milan HLAVÁČKA a kol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, Praha: Nakladatelství Historický ústav, 2014, s. 79.

6 URBAN, *Česká společnost*, s. 230–231.

Češi demonstrovali proti ministru spravedlnosti Eduardu Herbstovi během jeho lednové návštěvy v Praze, nebo částečně ignorovali pražskou červnovou návštěvu Františka Josefa I., kterou do jisté míry mínil jako smířlivé gesto a která bezesporu patřila k těm nejchladnějším, které v zemích Koruny české absolvoval.⁷

Samostatným fenoménem se staly tzv. tábory lidu – tisícová shromáždění pořádaná pod širým nebem na povětšinou historicky či symbolicky významných místech, například na Řípu, Blaníku či Karlštejně, paradoxně využívající shromažďovacího zákona z 15. listopadu 1867. Tábory parciálně suplovaly perzekuovaný tisk. Sloužily především politikům, ale i jiným řečníkům, kteří zde přednášeli proslovy reprezentující zejména svá politická či vlastenecká stanoviska a snažili se účastníky získat na svou stranu.⁸

Společensky vyhrocenou atmosféru se vládní orgány pokoušely uklidnit mimo jiné tvrdými represemi českého opozičního tisku vyjadřujícímu se proti stávající politické situaci, o němž se správně domnívali, že je jedním z hlavních viníků české občanské aktivity. Zejména po rozeznání tábora lidu konaného 4. října 1868 na Pankráci a následných srážkách s policií v pražských ulicích nastalo období těžké perzekuce českých vlastenců. V Praze a jejím okolí došlo k vyhlášení výjimečného stavu trvajícího až do dubna 1869.⁹ Správu pražského místodržitelství přebíral polní podmaršálek Alexandr Koller, který si dal za úkol zlomit českou opozici, z Vídně se ozývaly zprávy, že „nadejdou pro českou žurnalistiku doby ještě – krutější.“¹⁰ Nastalo tak období potlačování občanských svobod, konfiskací novin a časopisů, rozpouštění spolků a korporací, žaláře se začaly plnit politickými vězni.¹¹ Jednalo se také o dobu, kdy probíhaly jedny z nejrozsáhlejších cenzurních zásahů v českých dějinách vůbec.¹²

⁷ RAK, *Zachovej nám, Hospodine*, s. 158–161; VOCELKOVI, *František Josef I.*, s. 188.

⁸ K problematice táborů lidu výběrově: BOROVIČKA – KAŠE – KUČERA – BĚLINA, *Velké dějiny*, s. 190–193; URBAN, *Česká společnost*, s. 231–237; JAN JANÁK, „Táborové hnutí na Moravě v letech 1868–1874,“ *Časopis matice moravské (ČMM)* 77 (1958): 190–324; Lubomír NOVOTNÝ, „Tábory lidu na Hané 1868–1873,“ *Střední Morava: vlastivědné revue* 12, č. 23 (2006): 76–79.

⁹ BOROVIČKA – KAŠE – KUČERA – BĚLINA, *Velké dějiny*, s. 199–200.

¹⁰ Jakub ARBES, *Pláč koruny České neboli Persekuce lidu českého v letech 1868–1873*, Druhé doplněné vydání, Praha: Dr. František Bačkovský, 1894, s. 85.

¹¹ BOROVIČKA – KAŠE – KUČERA – BĚLINA, *Velké dějiny*, s. 199.

¹² Michael WÖGERBAUER – Petr PÍŠA – Petr ŠÁMAL – Pavel JANÁČEK a kol, *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014, svazek I 1749–1938*,

Protestů proti stávající společensko-politické situaci se účastnil také katolický klérus, pro který měly probíhající změny další významovou rovinu.¹³ Rekonstrukce monarchie byla totiž završena jmenováním vlády tvořené z velké části německými liberály v čele s ministerským předsedou Karlem Vilémem Auerspergerem. Nová liberální vláda zahájila sérii změn vedoucích k modernizaci monarchie, jako bylo oddělení politické a soudní moci, nebo změna tiskového či spolkového zákona.¹⁴ Jejím nejkontroverznějším krokem se však stal boj proti konkordátu z roku 1855, který vnímala jako přetrvávající symbol absolutismu potlačující její liberální snahy.¹⁵ Dala tak vzniknout třem zákonům, dnes známým jako májové, květnové, či Herbstovy zákony, jež doplňovaly zákony prosincové a jež proděravěly konkordát na citlivých místech a zásadně omezily jeho platnost. Květnové zákony tak představovaly neúplný pokus oddělení státu od církve.¹⁶

Jednalo se o zákon č. 47/1868 ř. z. o manželském právu, zákon č. 48/1868 ř. z. o vztahu školy a církve a zákon č. 49/1868 ř. z. o interkonfesijských vztazích občanů přijatých 25. května 1868.¹⁷ Tyto zákony zásadně redukovaly platnost konkordátu. První vyjímal otázky manželství z kompetence katolické církve, druhý odstraňoval neomezený dohled církve nad školstvím a třetí odstraňoval překážky kladené nekatolíkům v občanském životě.¹⁸

Proti jejich přijetí se zvedla vlna odporu a kromě části laické a politické veřejnosti se za práva církve stvrzená konkordátem postavili především

Praha: Academia, 2015, s. 521; Téměř úplný výčet zabavených, pozastavených či zrušených periodik, stejně jako souzených autorů podal ve své práci Jakub Arbes, srov. ARBES, *Pláč koruny České*, s. 126–428.

¹³ K vývoji následujícím po Rakousko-uherském vyrovnání z pohledu církevního např. František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech Rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím Koruny české od doby slavného panování císařovny Marie Teresie až do časů J. V. císaře a krále Františka Josefa I. (1740–1898)*, Díl II., Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899, s. 344–452.

¹⁴ HLAVAČKA a kol., *České země*, s. 78–80.

¹⁵ Konkordát jako takový nikdy nevešel plně v platnost a byl konstantně porušován od jeho přijetí roku 1855, až po jeho vypovězení roku 1870. Srov. Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin VI. Doba probuzenského katolicismu (1848–1918)*, Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2009, s. 52.

¹⁶ VOCELKOVÍ, *František Josef I.*, s. 182–183.

¹⁷ ADAMOVÁ – LOJEK – SCHELLE (ed.) – TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 290; Od listopadu 1867 do května 1867 však vláda přijala vícero zákonů přímo se týkajících církve. Jejich výčet a celé znění srov. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické*, s. 360–385.

¹⁸ BOROVIČKA – KAŠE – KUČERA – BĚLINA, *Velké dějiny*, s. 173.

církevní představitelé skrze celé spektrum své organizační struktury, a to od pouhých bohoslovců,¹⁹ přes kněze, biskupy až po samotného papeže.²⁰

V českých zemích se v boji proti květnovým zákonům angažovali také kardinál a pražský arcibiskup Bedřich Schwarzenberg, královehradecký biskup Karel Boromejský Hanl, budějovický biskup Jan Valerian Jirsík a litoměřický biskup Augustin Pavel Vahala. Společně s nejvyššími představiteli církevních struktur z ostatních zemí rakouského soustátí se snažili uklidnit vlnu nevole vůči konkordátu, jednali s říšským sněmem, obraceli se na císaře a šířili osvětu o chystaných změnách mezi věřícími pomocí pastýřských listů.²¹

Ani duchovním se však nevyhnuly represe potírající jakýkoliv odpor k probíhajícím změnám a některé z vydaných instrukcí duchovním či pastýřských listů věřícím skončili u soudu, jako například instrukce a pastýřský list o manželském zákoně ze dne 25. května 1868, který společně vydali výše jmenovaní biskupové 3. června 1868.²² Mezi české duchovní, kteří se k českému národu i církvi nepřívětivě společensko-politické situaci veřejně vyjádřili a byli za prezentaci svých názorů souzení, řadíme také Jana Evangelistu Bílého²³ a Beneše Metoda Kuldu.²⁴

¹⁹ Například případ bohoslovce Vojtěcha Křišťana, jenž byl jako autor nevydané brožurky odsouzen za zločin velezrady k těžkému pětiletému žaláři, a kterého po jeho propuštění již údajně nechtěl přijmout žádný kněžský seminář ani klášter. ARBES, *Pláč koruny České*, s. 81.

²⁰ Pius IX. dokonce nové zákony údajně označil za „zavrženíhodné, hodné zatracení a hnusné.“ VOCELKOVÍ, *František Josef I.*, s. 182.

²¹ K boji biskupů proti zaváděným liberálním změnám více srov. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické*, s. 397–445.

²² KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické*, s. 426–437.

²³ Jan Evangelista Bílý (6. prosince 1819 Dolní Kounice – 29. března 1888 Dolní Loučky), katolický kněz, doktor bohosloví. Studoval teologii v Brně, na kněze vysvěcen roku 1843, jako kaplan působil v Židlochovicích a Tišnově. Účastník založení Dědictví Cyrila a Metoděje roku 1850. Od roku 1859 farář v Předklášteří u Tišnova a od roku 1872 v Dolní Loučce. V letech 1861–1864 poslanec říšské rady, v letech 1861–1867 poslanec moravského zemského sněmu. Člen tzv. Sušilovy družiny, velmi plodný autor církevních a vlasteneckých textů. Podrobněji k osobnosti J. E. Bílého výběrově: Jan Bílý, „Autobiografie Dra. Jana Ev. Bílého,“ *Vlast. Časopis pro poučení a zábavu* 4, č. 10 (1887–8): 665–672 (ed. Jan Halouzka); Jan Bílý, „Autobiografie Dra. Jana Ev. Bílého,“ *Vlast. Časopis pro poučení a zábavu* 4, č. 11 (1887–8): 745–757 (ed. Jan Halouzka); Jan Bílý, „Autobiografie Dra. Jana Ev. Bílého,“ *Vlast. Časopis pro poučení a zábavu* 4, č. 12 (1887–8): 825–830 (ed. Jan Halouzka); Břetislav JELÍNEK, „B. Jan Ev.,“ in *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Čtvrtý díl*, Praha: J. Otto, 1891, s. 72; Jiří MALÍŘ a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech*

1. SPISY ČASOVÉ

Beneš Metod Kulda stejně jako Jan Evangelista Bílý patřily na konci šedesátých let 19. století mezi veřejně známé osobnosti českého národního života na Moravě. Vynikali spolkovou, osvětovou, autorskou, ale i politickou aktivitou, jež vyvíjeli v kontextu s církevně-vlasteneckými myšlenkami Františka Sušila v rámci tzv. Sušilovy družiny. Pro tyto kněží byla typická fúze víry a vlastenectví reprezentovaná cyrilometodějskou ideou. Rozdíl mezi vlasteneckým a křesťanským se smýval a splýval v jedno,²⁵ což také vyjadřovalo notoricky známé heslo sušilov-

1861–1918, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 96–97; Milada ŠKODOVÁ – Ctirad Václav POSPÍŠIL, „Náčrt životního příběhu Jana Evangelisty Bílého (1819–1888) a připomínka jeho tvorby,“ *Studia Theologica* 16, č. 1 (2014): 88–102; „Dr. Jan Ev. Bílý †,“ *Moravská Orlice*, 30. 3. 1888, s. 2; „† Dr. Jan Ev. Bílý,“ *Hlas. Časopis církevní*, 30. 3. 1888, s. 2.

- ²⁴ Beneš Metod Kulda (18. března 1820 Ivančice – 6. května 1903 Praha – Vyšehrad), katolický kněz sběratel lidových písní a především pohádek. Studoval teologii v Brně, na kněze vysvěcen roku 1845. Působil jako kaplan v Židlochovicích, odkud byl po vyšetřování pro vlasteneckou činnost přemístěn do okrajové farnosti Hobzí. Účastník založení Dědictví Cyrila a Metoděje roku 1850, kde působil jako jednatel do roku 1859. Zároveň v Brně zastával pozici duchovního správce v ochranně pro zanedbanou mládež v Černých polích. Roku 1859 byl povolán na faru v Chlumu u Sedlčan, kde se stal roku 1860 sekretářem sedlčanského vikariátu. Roku 1865 byl zvolen poslancem moravského zemského sněmu. V letech 1864–1893 vydával v Olomouci Posvátnou kazatelnu. Roku 1870 se stal kanovníkem vyšehradským, roku 1874 kn. arc. dozorcem škol národních v obvodu Nového města s Vyšehradem a roku 1883 ordinariátním komisařem českého gymnázia v Žitné ulici v Praze a později na Smíchově. Člen tzv. Sušilovy družiny, velmi činný autor církevních, etnografických a vlasteneckých textů. Podrobněji k osobnosti B. M. Kuldy výběrově: Vilém BITNAR, „Jak jsem vedl Baara na Vyšehrad,“ *Vlasť. Časopis pro poučení i zábavu* 53, č. 1–6 (1939): 37–40; Jan HALOUZKA, *Životopis Beneše Methoděje Kuldy, infulovaného sídelního kanovníka staroslovanské královské kapituly vyšehradské, muže práce a oběti. Příspěvek k historii literatury české a ruchu katolického na Moravě a v Čechách za minulého půstoletí. K jubileu druhotin kněžských dne 6. srpna 1895, 50tileté činnosti spisovatelské a 25tiletého kanovníctví*, Praha: B. Stýblo, 1895; Jan HALOUZKA, „Kulda Beneš Method,“ in *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Patnáctý díl*, Praha: J. Otto, 1900, s. 340–341; B. SLAVÍK, „Beneš Metod Kulda,“ *Národní učitel. Věstník jednoty učitelstva národních škol*, 4. 4. 1940, s. 88; „† Beneš Method Kulda,“ *Hlas. Časopis církevní*, 7. 5. 1903, s. 3.

- ²⁵ K problematice Sušilovy družiny a jejích křesťansko-vlasteneckých postojů výběrově: František CINEK, *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu. K 1050. výročí smrti svatého Metoděje*, Olomouc: Lidové knihkupectví a nakladatelství v Olomouci, 1936, s. 93–244; Jan HALOUZKA, *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě*, díl I–III, Praha: Knihitiskárna družstva Vlast, 1909, 1913, 1916; Emanuel MASÁK, *Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850–1930*, Brno: Nákladem Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, 1932;

ců formou Sušilovy básně: „Dvě krásěk spanilých duše mé ovládnulo stánek / zemská jedna, druhá s výšiny posla nebes / Církev a vlast – ty v mojih milují sestersky se nadrech / každá půl, každá má moje srdce celé.“²⁶

Pro oba katolické kněze – vlastence tedy Rakousko-uherské vyrovnání, přijetí prosincové ústavy a její doplnění květnovými zákony představovalo těžkou ránu. V atmosféře českého všeobecného bouřlivého odporu se proto Kulda rozhodl reflektovat současnou společensko-politickou situaci ze svých ideových pozic a v letech 1868–1869 vydal celkem pět brožur souhrnně nazvaných *Spisy časové*. Jednotlivé brožury se vyjadřovaly zejména ke květnovým zákonům a zaujímaly k nim primárně církevní stanoviska. Vznikly tak texty s názvy *Škola a církev*,²⁷ *Manželství*,²⁸ *Církev a národ*,²⁹ *Křesťanské vychování v rodině*³⁰ či soudně stíhaná *Církev a společnost*.³¹

Kulda, ač svým jménem zaštiťoval celou sérii, nebyl jediným autorem daných textů. Sám napsal první dvě brožurky, tedy *Škola a církev* a *Manželství*. Autorství zbývajících tří je připisováno Kuldovu blízkému příteli,³² kterého znal již z dob studií,³³ a sice Janu Evangelistovi Bílému.³⁴

Ve spisech můžeme nalézt více či méně skryté útoky na habsburské státní zřízení, jeho vládní aparát, neslovanské národy obývající monarchii, či na liberální tisk, zejména tedy německý, jenž je ve zmiňovaných textech běžně označován za „němčoursko – židácký“. K soudu se však dostala až brožurka poslední, tedy *Církev a společnost*, která je v kritice výše uvedených jevů velmi otevřená.

Milan ŘEPA, *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*, Brno: Doplněk, 2001, s. 60–101; Pavel VYCHODIL, *František Sušil. Životopisný nástin*, Brno: Knihovna Bened. Rajhradských, 1898, s. 181–225; ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 52–72.

²⁶ Citováno dle VYCHODIL, *František Sušil*, s. 165.

²⁷ Beneš Metod KULDA, *Škola a církev*, Praha: B. Stýblo, 1868.

²⁸ Beneš Metod KULDA, *Manželství*, Praha: B. Stýblo, 1868.

²⁹ Jan Evangelista Bílý, *Církev a národ*, Praha: B. M. Kulda, 1868.

³⁰ Jan Evangelista Bílý, *Křesťanské vychování v rodině*, Praha: B. M. Kulda, 1868.

³¹ Jan Evangelista Bílý, *Církev a společnost*, Praha: B. M. Kulda, 1869.

³² „Ze soudní síně. Dva duchovní spisovatelé čeští před soudem,“ *Moravská orlice*, 20. 3. 1869, s. 2.

³³ Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále LA PNP), fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 1845–1897; Rukopisy cizí, Bílý Jan Kuldovi k roku 1870, 16. 3. 1870.

³⁴ Srov. Martin C. PUTNA, *Česká katolická literatura 1848–1918*, Praha: Torst, 1998, s. 181.

2. ZABAVENÍ BROŽURKY, ZAHÁJENÍ TRESTNÍHO ŘÍZENÍ A OBŽALOBA

Přestože důvody, proč došlo k zabavení až pátého *Spisu časového*, nejsou známy, můžeme se s vysokou pravděpodobností domnívat, že svou roli zde sehrála náhoda. Budoucí inkriminovanou brožurku totiž zabavila policie 7. října 1868 v tiskárně Bedřicha Stýbla.³⁵ Tedy bezprostředně po událostech v textu výše zmíněných, a sice po rozpuštění pankráckého tábora lidu konaného 4. října, jež následovaly nepokoje v pražských ulicích trvající několik dní.³⁶

Dne 7. října proto vydal císař nařízení vyhlášující výjimečný stav nad Prahou a jejím okolím, jež krom jiného propůjčovalo suspendováním článku č. 13. základního státního zákona z 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. správnímu úřadu moc zastavit vydávání nebo rozšiřování tiskovin, zakázat jejich šíření poštou, nebo na určitou dobu zastavit provoz tiskáren, popřípadě zdržet datum publikování.³⁷

Stíhání brožurky *Církev a společnost* v rámci vyhlášení výjimečného stavu nasvědčují také důvody uvedené soudem k potvrzení jejího zabavení, zákazu šíření a příkazu jejího zničení, a sice že daná brožurka vykládá současné rakouské politické, církevní a společenské poměry způsobem, který popuzuje především méně vzdělané čtenáře proti státu a vládě, jejich nařízením, proti jednotlivým národnostem žijícím v monarchii, stejně jako proti jednotlivým společenským třídám,³⁸ pročež soud shledal povahu trestného činu rušení veřejného pokoje³⁹ a přestupku proti veřejnému pokoji a řádu.⁴⁰ Jednalo se tedy o §65 a §302, jež byly oba zmíněny v přídatku již zmíněného císařského nařízení jako „Činy trestuhodné.“⁴¹

³⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obvinění Beneše Kuldy a Jana Bílého pro tiskový přečin, 12. 10. 1869, čj. 25025.

³⁶ „Tábor na návrší u Pankráce,“ *Moravské noviny*, 6. 10. 1868, s. 1; „Výtržnosti na Pankráci,“ *Moravské noviny*, 8. 10. 1868, s. 1; „Opatření stran výtržností Pražských,“ *Moravské noviny*, 10. 10. 1868, s. 1.

³⁷ „Nařízení císařské,“ *Moravské noviny*, 13. 10. 1868, s. 1.

³⁸ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obvinění Beneše Kuldy a Jana Bílého pro tiskový přečin, 12. 10. 1869, čj. 25025.

³⁹ Zločin rušení veřejného pokoje dle zákona č. 7/1862 ze 17. prosince 1862, §65 písmeno a) b).

⁴⁰ Přečin proti veřejnému pokoji a řádu dle zákona č. 117/1852 z 27. května 1852, §302.

⁴¹ „Nařízení císařské,“ *Moravské noviny*, 13. 10. 1868, s. 1.

V důsledku těchto obvinění museli oba kněží absolvovat sérii výslechů. Nejprve u okresních soudů, kdy Bílého vyslýkali v Tišnově⁴² a Kuldu v Sedlčanech, kam jej předvolali 30. října.⁴³ Od sedlčanského okresního soudu Kulda také obdržel příkaz k odevzdání Bílého rukopisu, který předal osobně až během soudního přelíčení.⁴⁴

Jelikož tiskový zákon vyžadoval, aby se pře konaly v místě, kde došlo k vydání sporného spisu,⁴⁵ absolvovali oba kněží další výslechy již v Praze, kde policie brožurku zabavila. První z nich se konal 11. prosince u c. k. zemského co trestního soudu, kde kněží vyslýchal vyšetřující soudce J. Pohl.⁴⁶ Oproti Bílému, který byl soudu povolný a chtěl záležitost co nejdříve uzavřít, projevoval Kulda neochotu na cokoliv přistoupit a jednání protahoval.⁴⁷ Možná proto jej 23. prosince vyslýchal vyšetřující soudce ještě jednou.⁴⁸

Po prosincových výsleších soud obžaloval 28. ledna 1869 oba kněží za spáchání trestného činu rušení veřejného pokoje a z přestupku proti veřejnému pokoji a řádu. Bílého kvůli autorství textu a Kuldu pro jeho publikování. Do závěrečného přelíčení zůstali oba kněží na svobodě a soud jim přiznal právo na obhájce, ať už vlastního, či přiděleného soudem.⁴⁹

Důvody obžaloby se tedy ani po proběhlých výsleších nijak zásadně nezměnily od důvodů prvotního obvinění. Obžaloba uvedla, že inkriminovaná brožurka vykládá společenské a církevní otázky ve vztahu k Rakousku tak, že popuzuje proti státu a vládě, proti jejím zákonům a nařízením, proti národnostem a jednotlivým společenským třídám a stavům.⁵⁰

Dále obžaloba citovala konkrétní pasáže textu, jež považovala za nejspornější. Jednalo se zejména o momenty, které poukazovaly na útlak

⁴² Bílý, *Autobiografie*, s. 757.

⁴³ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obsílka c. k. okresní soud v Sedlčanech, 28. 10. 1868, čj. 1731.

⁴⁴ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obsílka c. k. okresní soud v Sedlčanech, 6. 11. 1868, čj. 1816.

⁴⁵ WÖGERBAUER – PÍŠA – ŠÁMAL – JANÁČEK a kol., *V obecném zájmu*, s. 524.

⁴⁶ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obsílka c. k. zemský co trestní soud v Praze, 1. 12. 1868, čj. 25025.

⁴⁷ Bílý, *Autobiografie*, s. 825.

⁴⁸ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obsílka c. k. zemský co trestní soud v Praze, 17. 12. 1868, čj. 25025.

⁴⁹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obžaloba Beneše Kuldy a Jana Bílého pro tiskový přečin, 3. 2. 1869, čj. 33111.

⁵⁰ Tamtéž.

slovanských národů a katolíků v habsburské monarchii, na nadvládu Němců a Maďarů, pasáže kritizující probíhající liberální změny či nepřímou vybízející k trpnému odporu proti vládě.⁵¹ Na jejich základě dochází obžaloba k závěrům, že „Stav věcí v Rakousku líčí se v těchto odstavcích, jakoby zavedením manželství civilního odtahovala se škola od církve, zbořili se historická práva z nezkušenosti a neznalosti všeobecných zákonů člověčenství, přírodních a zjevných. Vládě, na kterou jedině můžou se slova vztahovati dle smyslu brožurky vytýká se, že strannickým způsobem potlačuje národnosti slovanské, že katoličtí Slované v zemích koruny svato-Václavské jsou tlačeni ke zdi, a že u nás církev Christova a její služebníci jsou pronásledováni, ano, vybízí se k odporu proti ustanovením státním a vládním...“⁵² a dále, že „toto nenávisti překypující popisování poměrů Slovanů k Němcům a židům, pak dělníků k továrníkům, že tato líčení zdánlivé vládychtivosti Němců nad Slovaný a chování se opovržlivě zvané němčourskožidovské žurnalistiky, proti katolické církvi směřuje k tomu: Podněcovati k zášti a nepřátelství proti Němcům, židům a továrníkům, vybízeti k nepřátelskému stranictví mezi sebou národnosti, společnosti a jednotlivé třídy obyvatelů státu.“⁵³ Závažná obvinění dovedla kněží k rozhodnutí najmout si obhájce. Stal se jím Antonín Mezník.⁵⁴ Na jejich žádost sice odpověděl také Eduard Gundling, jenž projevil ochotu hájit je bez nároku na honorář, i když advokátův tajemník v dané situaci považoval za ideální alespoň skromnou finanční odměnu 40–50 zlatých.⁵⁵

Z jakého důvodu se však kněží rozhodli pro Mezníka, není známo. Lze však předpokládat, že se Bílý a Mezník znali alespoň zprostředkovaně z půdy moravského zemského sněmu, kde oba působily v rámci Národní strany.⁵⁶ Vzhledem ke skutečnosti, že spolu po ukončení přelíčení také opouštěli soudní síň a společně odjeli nočním vlakem do Brna, byli snad i přátelé.⁵⁷ Druhým možným vysvětlením je prostý fakt, že se Mezník v letech 1868–1869 mimo jiné profiloval jako advokát redaktorů obžalovaných z tiskových přečinů. Obhajoval například Františka Kotka,

⁵¹ Bílý, *Církev a společnost*, s. 4–5, 9, 14–15, 20–23 a 36.

⁵² LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obžaloba Beneše Kuldy a Jana Bílého pro tiskový přečin, 3. 2. 1869, čj. 33111.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ „Dp. B. M. Kulda,“ *Moravská Orlice*, 21. 2. 1869, s. 2.

⁵⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Poláček Antonín, 1. 2. 1869.

⁵⁶ „Z Přerova,“ *Národní listy*, 23. 3. 1861, s. 1; „Z Jihlavy,“ *Národní listy*, 10. 12. 1862, s. 1.

⁵⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 6. 4. 1869.

redaktora časopisu *Politik*,⁵⁸ či Jana Květoně a Jana Černého, redaktory *Národního pokroku*.⁵⁹ Všichni zmínění čelili krom jiného také obžalování z trestného činu rušení veřejného pokoje, stejně jako Kulda s Bílým.

Od chvíle, kdy se stal obhájcem obžalovaných Mezník, komunikoval s úřady primárně on. Pro účely vypracování obhajoby vyžádal pro sebe a pro Kuldu zabavenou brožurku.⁶⁰ Soud jim ji vydal s upozorněním, že stále platí zákaz jejího šíření a po skončení soudního přelíčení musí být navracena c. k. zemskému co tiskovému soudu.⁶¹

Mezník také vyjednal termín konání závěrečného přelíčení uprostřed týdne.⁶² Snažil se tak vyhovět požadavkům Bílého, jenž se chtěl do neděle vrátit na faru kvůli plnění svých kněžských povinností. Již v únoru Mezník Kuldovi psal, že se přelíčení bude bezpochyby konat dle Bílého přání, a sice ve čtvrtek 18. března.⁶³ Tak se i stalo a soud obviněné 6. března předvolal do Prahy k c. k. zemskému co trestnímu soudu na Karlově náměstí k závěrečnému přelíčení na obhájcem avizované datum v devět hodin dopoledne.⁶⁴

3. KNĚŽÍ PŘED SOUDEM

Samotný soudní proces trval dva dny – od 18. do 19. března. Předsedal mu rada Jan Němec, v porotě dále zasedali soudci rada Viktor Kraus a adjunkt⁶⁵ Martin Císař, jež ve svých pamětech popsal Kulda jako „starce

⁵⁸ „Tisková pře ‚Politiky‘,“ *Moravská Orlice*, 22. 8. 1868, s. 4.

⁵⁹ „Tisková pře ‚Nár. Pokroku‘,“ *Moravská Orlice*, 7. 11. 1868, s. 3; „Tisková pře ‚Nár. Pokroku‘,“ *Moravská Orlice*, 17. 9. 1868, s. 3.

⁶⁰ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 27. 7. 1869; srov. HALOUZKA, *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*, s. 121.

⁶¹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obsílka c. k. zemský co tiskový soud v Praze, 3. 3. 1869, čj. 5033/5387.

⁶² LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 27. 7. 1869.

⁶³ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 24. 2. 1869.

⁶⁴ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obsílka c. k. zemský co trestní soud v Praze, 6. 3. 1869, čj. 33111.

⁶⁵ Pomocný úředník. Podrobněji srov. *Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. První díl*, Praha: J. Otto, 1888, s. 208.

ctihodné a soudce spravedlivé“.⁶⁶ Pozici zapisovatele zastal auskultant⁶⁷ Tenchtingers, státním žalobcem byl Veleslav Gottfried.⁶⁸ Členové soudní poroty od počátku jednání sympatizovali s obžalovanými a v podstatě jim vyhověli ve všech požadavcích na úkor státního žalobce.

Gottfried žádal, aby soudní jednání proběhla tajně. S tím ani jeden s obžalovaných nesouhlasil. Kulda jako důvod k veřejnému přelíčení uvedl, že se musí veřejně očistit z obvinění, která na ně byla uvalena, aby nedošlo k poškození morálního standardu spojovaného s jejich kněžským stavem. Doslova uvedl: „...Dr. Bílý a já jsme faráři. On na Moravě, já v Čechách. Naši nábožní osadníci diví se tomu, kterak katoličtí faráři mohou dopustiti se několika zločinů a přečinů. Z tajného líčení pře nedostavilo by se jim světla. Proto i náš farský úřad i potřeba našeho lidu svěřeného a vůbec celého národa vyžaduje toho, aby líčení pře konalo se veřejně...“⁶⁹ Mezník jménem svých klientů také apeloval na veřejném vedení přelíčení a soudní porota na jejich požadavky nakonec přistoupila.⁷⁰

Jak je uvedeno výše, obžaloba stavěla na konkrétních pasážích textu brožurky *Církev a společnost*, na kterých dokazovala vinu obžalovaných. Na druhou stranu obhájce spolu s kněžími vypracovali obhajobu na posunu interpretace daného textu⁷¹ a vyžadovali tak přečtení celého sporného spisu, čemuž porota opět vyhověla.

3.1 Obhajoba

V prostředí příznivě nakloněném obžalovaným popřeli oba kněží jakoukoliv vinu. I když byla brožurka napsaná relativně obecně, lze na základě kontextu politických a společenských poměrů doby, spolu

⁶⁶ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

⁶⁷ Titul soudních úředníků před dosažením hodnosti soudního adjunkta, prakticky se připravujících k vykonání soudcovské zkoušky, popřípadě soudní úředníci, kteří ji již vykonali a pomáhají v soudnictví ve stejných funkcích, jako adjunkti. Podrobněji srov. *Ottův Slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Druhý díl*, Praha: J. Otto, 1889, s. 1056.

⁶⁸ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, Rozsudek c. k. zemského co tiskového soudu v Praze, 19. 3. 1869, čj. 33111.

⁶⁹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ PUTNA, *Česká katolická literatura*, s. 181.

s vnímáním souvislosti s ostatními texty vydanými ve *Spisech časových* a s ohledem na životní postoje členů Sušilovy družiny shrnutých v jejich hesle „Církev a vlast“⁷² poměrně přesně předpokládat, na který stát a kterou společnost autoři text primárně namířili. Na skutečnost nutnosti vnímat text v kontextu obžaloba sice opakovaně upozorňovala, nicméně citované sporné pasáže brožurky byly obviněnými dobře obhajitelné.

Příkladem může být sporná pasáž textu kritizující sekularizaci školství a zavedení občanského sňatku,⁷³ což státní žalobce považoval za jasné osočování rakouské vlády a v návaznosti na další pasáže brožurky dokonce za vybízení „k odporu proti ustanovením vládním.“⁷⁴ Kulda velmi lehce poukázal na to, že daná pasáž v textu začíná slovy „V některých státech“ a nevztahuje se tak na monarchii, nýbrž na jiné státy, zejména pak na státy americké a Francii. Stejně tak popřel souvislost dané pasáže v textu s Rakouskem tím, že církev nebyla od školství v monarchii odtržena, protože dle školského zákona se stále podílela na náboženské výuce. Kritika občanského manželství dle něj také nebyla míněna na zákony v monarchii, protože v Rakousku byl v té době možný pouze občanský sňatek z nouze, a ne občanský sňatek jako takový.⁷⁵ Jaký význam dané pasáže měly doopravdy, se nejspíše nedozvíme. Nicméně na základě otevřené kritiky zmíněného školského zákona v brožurce *Škola a církev*⁷⁶ a na radikálním odsouzení občanského manželství z nouze v brožurce *Manželství*⁷⁷ v souvislosti s postojem církve se můžeme domýšlet.

V první řadě však kněží spolu se svým advokátem celý inkriminovaný text prezentovali jako obranu před útoky německého liberálního tisku. Obhajoba obsahovala přes třicet výňatků z novin, především z *Die Gegenwart* a *Der Volksfreund*.⁷⁸ Mezník zde upozornil krom jiného na to, že ústava zaručuje svobodu slova a každý občan má právo projevit své myšlenky také tiskem. Pokud tedy bylo v této souvislosti dovoleno, aby mohl německý tisk útočit na slovanské národy a katolickou církev v mo-

⁷² Ignát WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi „Věčná paměť“*, Olomouc: Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, nedatováno, s. 6.

⁷³ Bílý, *Církev a společnost*, s. 4–5.

⁷⁴ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obžaloba Beneše Kuldy a Jana Bílého pro tiskový přečin, 3. 2. 1869, čj. 33111.

⁷⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

⁷⁶ KULDA, *Škola a církev*, s. 14–17.

⁷⁷ KULDA, *Manželství*, s. 28–32.

⁷⁸ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

narchii, mělo by být také povoleno, aby se napadení mohli stejným způsobem bránit.⁷⁹

Na ukázkách z německého tisku pak Mezník demonstroval pravdivost dalšího tvrzení brožurky, jež se stalo také předmětem obžaloby⁸⁰ – tezi o nerovnosti slovanských a německých národů v habsburské monarchii, a to i přes její garantování ústavou. Tato problematika v textu silně rezonuje, a ačkoliv její prezentace začíná pouze kousavým dotazem „...máme-li svobodu jako Maďaři a Němci, či jen na papíře?“⁸¹ v dalších částech textu již bez okolků autor vyslovuje myšlenku, že „...my ubozí katoličtí Slované v zemích koruny Svato – Václavské jsme tuze tlačeni ke zdi.“⁸² Obhájce poukázal také na to, že žádný ze zmíněných útočných německých textů nebyl souzen, kdežto český, který se před nimi ve své podstatě jen brání, souzen je. To považoval za jeden z důkazů nerovnosti národů, stejně jako utlačování Čechů Němci.⁸³

K obhajobě kněží využil Mezník i jejich dobré společenské pověsti. Tu prezentoval u Bílého například pochvalným vysvědčením od moravského místodržitelství za jeho obětavou a šlechetnou pomoc během epidemie cholery roku 1866. U Kuldy pak třeba pochvalným dopisem od ministra kultu a vyučování Leopolda Hasnera za vydobytí si čestného uznání na světové pařížské výstavě za své učebnice a práce jeho žáků.⁸⁴

3.2 Rozsudek

Po dokazování viny či nevinu obžalovaných, které trvalo den a půl, měl soud vyslovit závěrečný verdikt. I přes snahu obou souzených a jejich obhájce, trval státní žalobce stále na trestu tuhého žaláře v délce trvání 18 měsíců a k zaplacení soudních výdajů.⁸⁵ Předseda soudu sdělil přítomným, že rozsudek bude vyhlášen až následující den. Kněží jej však

⁷⁹ „Ze soudní síně. Dva duchovní spisovatelé čeští před soudem,“ *Moravská Orlice*, 21. 3. 1869, s. 2.

⁸⁰ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, obžaloba Beneše Kuldy a Jana Bílého pro tiskový přečin, 3. 2. 1869, čj. 33111.

⁸¹ Bílý, *Církev a společnost*, s. 9.

⁸² Tamtéž, s. 22.

⁸³ „Ze soudní síně. Dva duchovní spisovatelé čeští před soudem,“ *Moravská Orlice*, 21. 3. 1869, s. 2.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

požádali, zda by soudní porota mohla vynést rozsudek ještě týž den, tedy v pátek 19. března. Jako důvod žádosti uvedli jejich poslání coby farářů. Chtěli se dostavit na své fary co nejdříve, aby nezanedbávali své povinnosti. Obžalovaným se opět vyhovělo. Kulda ve svých pamětech uvádí, že kvůli relevantnímu posouzení případu nešla soudní porota ani na oběd. Rozsudek opravdu stihla vynést v daný den, v šest hodin večer, kdy soud oba kněze prohlásil za nevinné.⁸⁶

Rozsudek přistupoval téměř na veškeré tvrzení obhajoby. Soud uznal, že je nutné vnímat brožurku v takovém kontextu, v jakém ji prezentovali její autoři. Ti, jako katoličtí kněží, museli přece z podstaty svého poslání reagovat na dobové poměry a hájit pozice církve. Navíc nejednali samostatně, nýbrž se opírali o obdobné texty, které v současnosti již vycházely v Německu či Francii.

Soudní komise došla k závěru, že brožurka je z velké části obranou proti žurnalistice, která vystupovala proti katolické církvi a jejím zásadám. Rozsudek dále považoval za nutné vnímat, že brožurka je psána pro Čechy, u kterých se „místy vyskytují opoziční názory“ vůči současnému politickému uspořádání Rakousko – Uherska, a proto je autoři do své práce začlenili také.

Soud navíc rozhodl, že výroky v textu o utlačování neslovanských národů v monarchii jsou pravdivé. Potvrdil skutečnost, že každý občan má právo se zajímat o to, zda je rovnoprávnost zaručovaná prosincovou ústavou z roku 1867 reálně dodržována, či nikoliv. Na základě historických faktů uznal za pravdu, že neslovanské národy doopravdy byly na počátku 19. století utlačovány a doslova uvedl, že v Rakousku se skutečně nalézají živly, které jsou „zlovolné“ vůči českému národu.

Obvinění ze štvání proti třídě či stavu užíváním výrazů „židácko – němčourský“ se obhajobě podařilo vyvrátit také. Rozsudek uvádí, že používat toto označení v souvislosti s novináři či s periodiky je v pořádku, protože to není myšleno jako narážka na národ či stav, nýbrž že v žurnalistice „jsou to fráze denní.“⁸⁷

K vyslovení verdiktu nevinní pomohly také ty pasáže brožurky, které nabádaly k poslušnosti občanů ke státu,⁸⁸ odsuzovaly agresivní jednání

⁸⁶ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

⁸⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, Rozsudek c. k. zemského co tiskového soudu v Praze, 19. 3. 1869, čj. 33111.

⁸⁸ Bílý, *Církev a společnost*, s. 4.

a varovaly před krveprolitím,⁸⁹ stejně jako vyslovovaly fráze o usmíření se všech národů žijících v habsburské monarchii na základě opětovného přijetí křesťanských hodnot v podobě, v jaké je učí katolická církev.⁹⁰ Soudní komise se na základě těchto argumentů rozhodla, že obvinění neměli v úmyslu popuzovat společnost proti vládě, nebo proti jednotlivým národům či třídám Rakouska, a uznala jejich nevinu.⁹¹

Státní žalobce Gottfried se proti rozsudku odvolal.⁹² Případ se tak ocitnul u c. k. vrchního zemského soudu v Praze. Zda kněze nadále vyslyšali, či zda se konalo další soudní přelíčení, se nepodařilo dohledat. Nicméně na základě korespondence lze předpokládat, že veškerou další komunikaci se soudním systémem v této fázi procesu vyřizoval již Mezník sám.⁹³ Konečné rozhodnutí o nevině obžalovaných zaslal Kuldovi korespondenčně 6. května 1869.⁹⁴

3.3 Přístup členů soudní poroty k obžalovaným

Výsledek vyslovený ve prospěch obžalovaných se může zdát v kontextu předcházejících tiskových soudů, jež probíhaly v letech 1868–1869 překvapující, opak je však pravdou.⁹⁵ Soudní proces se konal těsně po ustanovení zákonů č. 32–33 z 9. března 1869, které uvedly v praxi tiskové porotní soudy, původně uzákoněné již prosincovou ústavou.⁹⁶ Samotný Bílý poukazuje ve své autobiografii na to, že jejich soudem skončila „smutná řada odsouzcenců“ a po zavedení porotních soudů každý spisovatel věděl předem, že ho porota „nenechá padnouti.“⁹⁷

Členové porotních soudů byli jmenováni pro každé soudní řízení z lokálního seznamu porotců, což v Praze a okolí znamenalo, že se jed-

⁸⁹ Tamtéž, s. 21–23.

⁹⁰ Tamtéž, s. 25.

⁹¹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Doklady vlastní, Rozsudek c. k. zemského a tiskového soudu v Praze, 19. 3. 1869, čj. 33111.

⁹² LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 9. 4. 1869.

⁹³ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 4. 4. 1869, 9. 4. 1869, 6. 5. 1869; LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 6. 4. 1869, 1. 5. 1869.

⁹⁴ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 6. 5. 1869.

⁹⁵ Srov. ŠKODOVÁ – POSPÍŠIL, „Náčrt životního příběhu Jana Evangelisty Bílého,“ s. 97.

⁹⁶ WÖGERBAUER – PŘÍŠA – ŠÁMAL – JANÁČEK a kol., *V obecném zájmu*, s. 523.

⁹⁷ BÍLÝ, *Autobiografie*, s. 826.

nalo primárně o Čechy. Ti většinou vyznávali obdobné názory, pro které byli obžalováni souzení. Tak se nezřídka stávalo, že s nimi sympatizovali a často vynášeli osvobozující verdikty.⁹⁸

Náklonnost soudců k obžalovaným lze pozorovat také na případu Bílého a Kuldy, kdy jim soud ve všem vyhověl a po vyslovení osvobozujícího rozsudku jim navíc předseda soudu Němec gratuloval. Tato gratulace není reflektována pouze v Kuldově životopisu⁹⁹ či jeho pamětech,¹⁰⁰ kde můžeme předpokládat určitou stylizaci, nýbrž se o upřímné radosti Němce z výsledku soudního přelíčení zmiňuje i Mezník v soukromé korespondenci s Kuldou.¹⁰¹

S Němcem Mezník po ukončeném soudním sporu nadále komunikoval. Polemizovali především nad tím, zda by bylo výhodné, aby kněží požadovali za soudní proces finanční náhradu.¹⁰² I když tato možnost existovala, Němec ji zúčastněným rozmluvil pádnými argumenty. Výsledná suma, kterou kněží mohli teoreticky získat, dle něj zcela určitě nestála za námahu, kterou by museli vynaložit k jejímu získání. Za to by ale pověst kněžích a církve jako takové velmi utrpěla. V dopise Mezníkovi píše, že „by ostatní na to poukazovali a dělali by úsměšky o tom, kterak duchovní že o těch pár grošů zažalují a že by šprýmy na celý duchovní stav se dělali“.¹⁰³ Kněží tedy nakonec od této možnosti ustoupili.

3.4 Dopady soudního procesu na obžalované

Můžeme si dovolit tvrzení o relativně kladném dopadu celého incidentu na oba kněze. V první řadě jim soud navrátil zabavené brožurky *Církev a společnost*, což zajistil jejich obhájce.¹⁰⁴ Jakmile je na vypsanou

⁹⁸ WÖGERBAUER – PÍŠA – ŠÁMAL – JANÁČEK a kol., *V obecném zájmu*, s. 523; Tato skutečnost však nemusela být pravdou. Stávalo se, že úřady předávaly české případy německým porotám v Chebu, České Lípě, Litoměřicích a Mostě, kde se vůči českým souzeným autorům nepředpokládala shovívavost. BOROVIČKA – KAŠE – KUČERA – BĚLINA, *Velké dějiny*, s. 200.

⁹⁹ HALOUZKA, *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*, s. 127.

¹⁰⁰ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

¹⁰¹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 9. 5. 1869.

¹⁰² LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 9. 5. 1869, 10. 5. 1869, 15. 5. 1869.

¹⁰³ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 15. 5. 1869.

¹⁰⁴ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 6. 5. 1869.

žádost obdržel nazpět, poslal je ihned Kuldovi,¹⁰⁵ jenž jich část odeslal zase Bílému.¹⁰⁶ Ten je navzdory Mezníkovým nápadům, jak brožurky co nejlépe zpeněžit, například prodejem na Velehradské pouti,¹⁰⁷ nebo jejich doplněním o obžalobu a rozsudek ze soudního procesu,¹⁰⁸ rozdával zadarmo.¹⁰⁹

Bílého ani Kuldu soudní proces neodradil od společného plánování dalších svazků v rámci *Spisů časových*. Následující díl, který sepsal Bílý, se měl jmenovat *Církev a svoboda* a jeho potenciální existence je zmiňována v jejich vzájemné korespondenci již na počátku roku 1868.¹¹⁰ Po vyhraném soudu doporučil Bílý Kuldovi zařadit do publikační řady také spis Josefa Těšíka, dalšího kněze Sušilovy družiny. Těšíkův text navrhol Bílý vydat jako šestý díl *Spisů časových*. Zmíněnou brožurku *Církev a svoboda* chtěl pak vydat jako díl sedmý.¹¹¹ Těšík však nakonec z tohoto plánu ustoupil a text zasláný Bílému plánoval vydat sám.¹¹² Zda došlo k vydání dalších brožurek v rámci této řady, se nepodařilo zjistit. V současnosti víme celkem o pěti, které jsou v této studii uvedeny.

Beneš Metod Kulda se dle svých vzpomínek díky tomuto sporu stal kanovníkem na Vyšehradě. Soudu totiž přihlíželi v řadách diváků dva tehdejší vyšehradští kanovníci – Václav Štulc a Josef Ehrenberger, kteří mu ihned po ukončení soudního přelíčení doporučili zažádat o právé uvolněné místo na Vyšehradě.¹¹³ Pravděpodobně jim mohl imponovat Kuldův neohrožený, místy až arogantní postoj, který během přelíčení ke svým soudcům a státnímu žalobci zaujal.¹¹⁴ Nicméně on sám toto místo nejprve odmítnul. Přihlásil se o něj až o půl roku později a samozřejmě

¹⁰⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 9. 5. 1869.

¹⁰⁶ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 15. 5. 1869.

¹⁰⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 15. 5. 1869.

¹⁰⁸ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 9. 5. 1869.

¹⁰⁹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 29. 5. 1869.

¹¹⁰ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 22. 2. 1868.

¹¹¹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 29. 5. 1869.

¹¹² LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 26. 7. 1869.

¹¹³ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

¹¹⁴ Kuldovy vzpomínky na soudní přelíčení, kde popsal některé své rozhovory se soudci formou přímé řeči (LA PNP, f. Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.), jsou relativně přesně interpretovány spolu s některými částmi jeho obhajoby v životopise vydaném Janem Halouzskou. Srov. HALOUZKA, *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*, s. 123–128.

jej získal.¹¹⁵ Štulec následně ve jménu Kuldových brožur založil Hlasy katolického spolku tiskového, které vydávaly texty v duchu původní publikační řady.¹¹⁶

Přímé následky, které by soudní proces měl na Jana Evangelistu Bílého, se nepodařilo prokázat. Existuje teze, že celý incident měl patrně značný vliv na to, že nebyl nikdy jmenován profesorem.¹¹⁷ Nicméně již během samotné obhajoby Bílý uvedl, že o profesuru žádal opakovaně a byl na ni také opakovaně doporučován, nebyla mu však stále udělována, a to údajně především z důvodu jeho národnosti.¹¹⁸ Tato otázka tedy zůstává otevřená.

3.5 *Reflexe soudního procesu (vlasteneckou) veřejností*

Celou událost od zabavení brožurky až po vyslovení osvobozujícího rozsudku ostře sledoval tisk. V kontextu doby se však nedá říci, že by se jednalo o nějakou výjimku. České noviny roku 1868 a 1869 v podstatě denně doslova překypovaly zprávami o konfiskacích, tiskových soudech, či popisy soudních přelíčenií.

Periodika použila tiskový soud Kuldy a Bílého ke sledování svých zájmů. Kromě krátkých zpráv informujících o tom, kdy a kam byli Kulda či Bílý pozváni na výslech, vydali *Naše listy* třídní články popisující dané soudní přelíčení. Z Bílého proslovu však otiskly pouze vybrané pasáže, které korespondovaly s postoji, které dané periodikum zastávalo. Bílý se k tomu vyjádřil následovně: „Bolestné a smutné pro nás, že Naše listy otiskly z mé obrany vědomě to, co jim šlo pod fous ... jarmo tyranské podržel jen Turek, na kterého mají Naše listy zlost, ale batušku cara uraziti – pro víru, to by bylo!“¹¹⁹ Kuldův projev pouze zmínili. Totožný článek poté vyšel v dalších periodikách, například v *Moravské orlici*,¹²⁰ bez toho, aniž by text redakce upravila.¹²¹

¹¹⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

¹¹⁶ PUTNA, *Česká katolická literatura*, s. 181.

¹¹⁷ ŠKODOVÁ – POSPÍŠIL, „Náčrt životního příběhu Jana Evangelisty Bílého,“ s. 98.

¹¹⁸ „Ze soudní síně. Dva duchovní spisovatelé čeští před soudem,“ *Moravská Orlice*, 21. 3. 1869, s. 2.

¹¹⁹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 6. 4. 1869.

¹²⁰ „Ze soudní síně. Dva duchovní spisovatelé čeští před soudem,“ *Moravská Orlice*, 20. 3. 1869, s. 2; 21. 3. 1869, s. 2; 23. 3. 1869, s. 2–3.

¹²¹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 6. 4. 1869.

Proces přirozeně reflektuje také Kuldův životopis i autobiografie Bílého. V pojetí události je mezi kněžími znatelný rozdíl. Bílý jej prezentoval jako tragickou událost, kdy doslova prosil o to, aby k žádnému soudu nedošlo¹²² a sebe i svého přítele označuje za „mučedníky české.“¹²³ Kulda naopak událost líčil až heroicky. Přijal dominantní roli, kdy s vysokou sebejistou hraničící až s drzostí odpovídal na dotazy soudců a sebevědomě svou obhajobou vybojoval pro oba souzené svobodu. Spor již ve svém obhajovacím proslovu přirovnal k souboji Davida s Goliášem.¹²⁴ Tuto hrdinskou dikci popisující bojovníka za církev a národ převzal také Kuldův životopisec Jan Halouzka.¹²⁵ Příkladem této stylizace může být scéna z Kuldova životopisu, kdy Halouzka líčí modlitbu obžalovaných kněží těsně před tím, než vstoupili do soudní síně: „Ve svatém zanícení klečeli tu dva kněží literáti, jichž celý život zasvěcen byl svatému boji za nezadatelná práva Církve a ustrkovaného národa.“¹²⁶

4. TRPKÁ DOHRA

Co je však společně sepsaným vzpomínkám obou kněží, je naprosté upozadění Mezníkovy nepostradatelné role v celém soudním procesu. Bílý jej v souvislosti s tiskovým soudem nezmínil vůbec. Kulda mu přiznal určitou zásluhu na prosazení veřejného přelíčení,¹²⁷ v torzu své autobiografie jej už ovšem neuvedl.¹²⁸ Halouzka přiznal Mezníkovi v Kuldově životopise ještě další dva momenty, a sice předložení záslužného diplomu v rámci obhajoby Bílého¹²⁹ a roli oznamovatele závěrečného rozhodnutí soudu.¹³⁰

Důvody pro téměř úplnou absenci osoby obhájce ve vzpomínkách Bílého a Kuldy je teoreticky možné spatřovat v dohře, kterou jejich spolupráce měla. Jako finanční náhradu za úspěšnou obhajobu nabídnul

¹²² Bílý, *Autobiografie*, s. 825.

¹²³ Tamtéž s. 757.

¹²⁴ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

¹²⁵ HALOUZKA, *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*, s. 121–128.

¹²⁶ Tamtéž, s. 122.

¹²⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Řeč před soudem, 1869.

¹²⁸ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Rukopisy vlastní, Autobiografie do roku 1874, nedatováno.

¹²⁹ HALOUZKA, *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*, s. 127.

¹³⁰ Tamtéž, s. 128.

Bílý Mezníkovi prostřednictvím Kuldy celý zbytek svého honoráře za brožurku *Církev a společnost*, tedy 20 zlatých s tím, aby k této částce přidal Kulda, co uzná za vhodné.¹³¹ Dle vlastních slov si nemohl více dovolit: „... žádného jmění nemám; rád bych se odměnil, ale nemám, čím?“¹³² Advokát však považoval tuto částku za „příliš nepatrnou“ v poměru k námaze, kterou musel při jejich obhajobě vynaložit.¹³³ V dopisech Kuldovi uvedl, že za pouhé hájení jednoho článku se běžný honorář pohybuje okolo 50 zlatých, kdežto on obhajoval celou brožurku.¹³⁴ Nehledě na čas strávený další činností spojenou s jejich případem, jako byla komunikace s úřady, dvojí žádost o zapůjčení konfiskované brožurky, vyjednávání termínu přelíčení na dobu, kterou Bílý požadoval atd.¹³⁵

Hájit kněze bez honoráře zásadně odmítnul. Kuldovi napsal, že i když chudým propůjčuje své služby bez nároku na finanční odměnu, nepovažoval za vhodné, aby stejných výhod využívali i duchovní. Jako důvod uvedl, že pokud by byla situace opačná a on by potřeboval jejich služby, také by za pohřeb či svatbu musel zaplatit. Nehledě na veřejnou ostudu, jež by jeho bezplatná obhajoba způsobila jemu, ostatním advokátům, nebo církvi. Samozřejmě nezapomněl zmínit, že také musí platit daně a živit rodinu, což se mu za půl roku práce zadarmo nepodaří.

Mezník tedy z výše odměny, která mu byla nabídnuta, usoudil, že především Bílý nemá představu o tom, kolik se za služby advokáta běžně platí. Zároveň však nechtěl, aby vypadal jako podvodník, který chce získat více, než mu náleží. Proto se rozhodl požádat soud o to, aby určil výši částky, kterou mu měli jeho klienti vyplatit. I když tento postup po-

¹³¹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Bílý Jan, 15. 5. 1869.

¹³² LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 25. 7. 1869.

¹³³ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 22. 7. 1869.

¹³⁴ Vystává otázka, kolik by obhajoba reálně stála. Konkrétní částku Mezník neuvádí, nicméně je zřejmé, že pokud se průměrný honorář za obhajobu článku pohyboval okolo 50 zlatých, kněžimi nabídnutých 20 zlatých bylo pouhým zlomkem reálné ceny. V korespondenci dále rezonuje částka 100 zlatých, nevíme ale, zda se jedná o plnou výši odměny pro obhájce, či jen o její část.

¹³⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 27. 7. 1869.

važoval za běžný a v tomto případě jako jediný neutrální, způsobil tím ještě větší prohloubení konfliktu.¹³⁶

Bílý si jeho jednání vyložil tak, že se je Mezník chystá žalovat a hrozí dalším soudem. Vývoj situace jej doslova šokoval. Kuldovi napsal: „já mám takovou zlost, že už vším praštím, jak jsem si dávno umínil“...“a v takovém naladění mám teď 2krát kázat.“¹³⁷

Kulda naopak zachovával chladnou hlavu. Mezník navrhoval, aby se na náklady za jeho služby požádali výše postavení duchovní, snad i církevní představení, kterých se soudní spor se dvěma kněžími ve své podstatě týkal také. Do pře se jako prostředník vložil ještě Ignát Wurm, další z kněží Sušilovy družiny, kterému se podařilo zprostředkovat pro Mezníka určitý obnos financí.¹³⁸

Ačkoliv pro nedostatek pramenů nevíme, jak přesně kauza s vyplacením obhájce dopadla, můžeme si dovolit tvrzení, že se obě strany na způsobu kompenzace domluvili. Zdá se, že Bílý pravděpodobně nevyhodnotil vzniklou situaci správně. Mezník dokonce napsal Kuldovi, že Bílý dělá ohledně určení výše odměny soudem, jakožto třetí, tedy neutrální stranou, „zbytečný rámus“.¹³⁹ Z pramenů sice nevyplývá výše částky, kterou nakonec kněží svému obhájci zaplatili, nicméně v srpnu stejného roku napsal Mezník Kuldovi, že Bílý pomocí Wurma a hraběte Artura Königsbrunna získal 100 zlatých. Z kontextu však nevyplývá, zda se jednalo o finální částku či jen o její díl.¹⁴⁰

ZÁVĚR

Tiskový soud Jana Bílého a Beneše Metoda Kuldy ve své době nebyl výjimečným jevem. V letech 1868–1869 takových procesů proběhlo poměrně velké množství. Zvláštní není ani skutečnost, že na lavici

¹³⁶ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 29. 8. 1869.

¹³⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 25. 7. 1869.

¹³⁸ Bohužel v pramenech není uvedená konkrétní částka, hovoří se pouze o Wurmově obratnosti. LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 29. 8. 1869.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Mezník Antonín, 3. 8. 1869.

odsouzených stanuli kněží. To potvrzuje například soudní stíhání pozlovického faráře Jana Bergera za zločin rušení veřejného pokoje způsobeného jeho kázáním¹⁴¹ či soudní proces, opět pro rušení veřejného pokoje, s kaplanem Em. Ferklem z Liběnova, kterého shodou okolností také obhajoval Mezník.¹⁴² Souzeni byli i výše postavení duchovní, například linecký biskup František Josef Rudigier.¹⁴³

Jednalo se však o soudní proces, jenž se konal ve zlomovém období, během kterého se u tiskových soudů zaváděny porotní soudy. Ty, díky českému složení v českých oblastech, vyslovovaly relativně pravidelně osvobozující rozsudky. Proces s Bílým a Kuldou je jedním z prvních takových soudů a může ilustrovat jejich průběh.

Tento tiskový soud vlastenci bezesporu použili k propagování národní myšlenky pulzující jak v laické, tak kněžské české společnosti. Periodika, v tomto období silně cenzurovaná a stíhaná, otiskla z proslovů přednesených v soudní síni vybrané pasáže, které vyhovovaly redakci. Životopisci obou kněží zase vytvářeli určitý mýtus kolem souzených, ať už ve smyslu národních mučedníků jako u Bílého, či hrdinných svatých bojovníků u Kuldy. Navíc, jak se v dopise Kuldovi vyjádřil Emanuel Doležal „Procesem svým jste pro národovce udělal víc než brožurkami samotnými.“¹⁴⁴

Následky incidentu na zúčastněné byly vesměs pozitivní. Minimálně v Kuldově případě. Kromě mimořádného nárůstu jeho popularity mezi ostatními obdobně smýšlejícími kněžími, kterou můžeme pozorovat na množství gratulací, jež po zdárném ukončení sporu obdržel,¹⁴⁵ mu proces pravděpodobně pomohl i v kariérním růstu, či v rozšíření nakladatelské činnosti.

Ukázala se také určitá nefunkčnost cenzurního systému Předlitavska, pokud se porotní soudy skládaly z Čechů sympatizujících s vlasteneckými myšlenkami. De facto se u prezentovaného soudního sporu podařila obhájit evidentní kritika rakouských zákonů či vlády. Soud také v podstatě potvrdil utlačování českého národa německým, co se garancí

¹⁴¹ „Stíhání a stíhání,“ *Moravská Orlice*, 23. 12. 1869, s. 3.

¹⁴² „Rušení veřejného pokoje kázáním,“ *Národní Listy*, 1. 9. 1869.

¹⁴³ KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické*, s. 437–445.

¹⁴⁴ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Doležal Emanuel, 5. 7. 1869.

¹⁴⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní, Doležal Emanuel, 5. 7. 1869; Hanuš František, 24. 3. 1869; Procházka Matěj, 22. 4. 1869; Soukop Jan, 14. 6. 1869.

v ústavě týče. Tiskový soud se tedy minimálně v tomto případě stal silně kontraproduktivním a posloužil k nesporné popularizaci národních myšlenek v české společnosti.

For Church and Homeland: Court Trial of Jan Evangelista Bílý and Beneš Method Kulda for the Offense Committed by the Brochure *Church and Society*

Keywords: Beneš Metod Kulda; Jan Evangelista Bílý; Antonín Mezník; Sušil's Fellowship; Censorship; Czech National Emancipation

Abstract: As a result of the December laws and the emergence of Austria-Hungary, Czech society experienced a short period of revolt between years 1868 and 1869 against the new organization of the monarchy. The monarchy responded by tightening the censorship of the opposition press. Because of this situation, the preachers Jan Evangelista Bílý and Beneš Metod Kulda were condemned for publishing brochures promoting religious and patriotic thoughts. The trial, however, ended up being counterproductive and was used to promote exactly the same ideas which the priests had been arrested for. The study is based primarily on source research in the fund Beneš Method Kulda, which is deposited in the Literary Archives of the National Literature Memorial and based on an analysis of the press, which tracked the entire legal trial with the priests.

Mgr. Vojtěch Pokorný
Slezské zemské muzeum
Nádražní okruh 31
746 01 Opava
pokorny@szm.cz